

Juho Rantalalan ja Erkki Uusikartanon Vainion
 Raja-aidalla on mitattu Lautamies Anders Paavola
 Matti Kallio Niise Lautamies Siirtoläittäjä tämä
 aida on mitattu neljän osan ja kumpikin oltava
 oltava tähtäidästä Oman suostumuksien jälkeen
 Rantalalla Ylijohtajapästä Erik Uusikartan
 oltava jättönsä seuravainion osan ja Johan Rantalalla
 oltava jättönsä alajohdajapästä Erik Uusikartan oltava
 sen viimeisen osan elli alimaisenpan
 Haverilassa ma 5 Maj 1817

Johan Rantalalan
 Perintö-talon isäntä

Erik Uusikartan
 Perintö-talon isäntä

Anders Paavola.
 Lautamies
 A

Matti Kallio
 Niise Lautamies
 A

Nils Axelini
 Lukkari

"Perintö-talon isäntien" Juho Rantalalan ja Erkki Uusikartanon kiista raja-aidasta on sovittu, kun lautamies Antti Paavola ja perintö-talon isäntä Matti Kallio ovat käyneet sen mitaamassa. Lukkarinpoika Nils Axelinin suomen kieli on suht. sujuvaa. RTA.

kättiin, jotta olisi voitu kuulla kyläläisiä, mutta kihlakunnanoikeuteen se ei enää tullut.²⁶ Näillä käräjillä Rantalalla oli kolme juttua, kolmas oli edellä mainitusta Erkki Vuorenpään metsänkäytöstä.

Näiltä ajoilta lienee loru, jota hyräiltiin vielä 1900-luvun alussa: Karu (karitsa) piikani, karu piikani meni Rantalan niittuun / tule pian pois, tule pian pois, taikka Rantala ampuu.²⁷

Pari vuotta myöhemmin Juho Rantala oli saanut kumppanikseen Henrik Gyllenbögelin. Erkki Uusikartanoa syytettiin siitä, että tämä oli kuluneena syksynä särkenyt aitoja kulkiessaan Gyllenbögelin Ristiperkon eli Lautalakan niitylle. Tässä on muistettava, että silloinen tie kulki länsipuolelta sen mäen, missä nykyisin on Rantalan talo ja ilmeisesti se kulki myös sen pitkänomaisen niityn poikki, jolla on monta nimeä tai eri nimet ehkä tarkoittivat sen niityn osia. Vanhastaan se oli Lautiniitty. Nyt oli kysymys siitä, sallittiinko Uusikartanon käyttää tätä tietä mentäessä kirkonkylään. Uusikartano vetosi siihen, että siinä oli ollut tie ikimuistoisista ajoista asti ja se oli myös isojaon kartassa, eikä sitä voida häneltä sulkea. Kun asia tuli uudestaan käräjille, oli jo tutkittu isojaon 1783 karttaa. Siihen oli tie todella merkitty. Mutta se ei asiaa ratkaissut. Jutun tullessa käräjille kolmannen kerran Rantala ja Gyllenbögel pysyivät kannassaan ja väittivät, että kulkeminen kyseisen niityn yli aiheutti heille vahinkoa. Gyllenbögel ehdotti, että Uusikartano kulkisi Puustellin metsän läpi ja Pyhäjärven rantaa pitkin Mannilaan. Uusikartano sanoi, että se tie oli vaikeakulkuinen, koska siellä oli korkeita kallioita (berg) ja mäkiä. Talvisin tien tukkisi lumisohjo. Talvitie todettiin yleensäkin vaikeakulkuiseksi, vaikka käytettäisiin mitä reittiä tahansa. Uusikartano ehdotti, että tie suunnattaisiin Vanha Kartanon pellon ja Musta niityn kautta ja että maamittari kutsuttaisiin tekemään tarkastus. Tämä viittasi lautamies Matti Rekolan mainitsemaan reittiin Lautiniitusta, Vähä-Murron ja Iso-Vantaron niittyjen kautta Mannilaan. Vaikka tiekysymystä näillä käräjillä puitiin pitkään ja kirjurilta tekstiä siitä tuli 15 sivua, se ei ratkennut. Jutussa piti vedota laamanninoikeuteen, mutta se katsoi, ettei se ota asiaan kantaa ja vaati, että osapuolten pitää saattaa juttu päätökseen kihlakunnanoikeudessa. Valitus ratkaisusta kyllä voitiin tehdä Turun hovioikeuteen.²

Riita tiestä jäi sivuun, kun samaan aikaan alettiin käydä käräjillä laskuojan vuoksi ja sitä käräjäointiä kesti Juho Rantalan kuolemaan asti ja vielä sen jälkeenkin. Siinä ohessa saatiin huomata, että Juho Rantala ja Erkki Uusikartano saattoivat jotain sopiakkin, kuten 1817 raja-aidasta, jota olivat mittaamassa ja sovittelemassa lautamies Antti Paavola ja varalautamies Matti Kallio Löyttilästä.²⁹

Toisaalta Juho Rantala joutui vastakkain myös Henrik Gyllenbögelin kanssa, joka oli asianajajansa kautta syyskäräjille 1818 antanut kirjallisen haasteen Rantalaa vastaan. Siinä Gyllenbögel halusi saada Rantalalta Kerkonsuoksi kutsutun niityn, joka hänen mukaansa oikeudellisesti piti kuulua Puustellille. Koska kihlakunnanoikeus ei voinut tehdä päätöstä ilman, että se saisi asiasta haastetta tukevia todisteita, juttu piti lykätä toisille käräjille, mutta todisteita ei saatu, eikä riita käräjillä ratkennut, sillä nyt puhuttiin vain ”jostain niitystä”. Gyllenbögel ehkä tarkoitti 1783 Haverin maitten selvityksessä mainittua Kelkonsuon (Kerkonsuo?) suoniittyä, joka oli jäänyt Vähä-Haverin puolelle, mutta liekö Gyllenbögel edes käynyt katso-massa, missä sellainen oli.³⁰

Puustellin nykyinen 1927 valmistunut päärakennus on jo harjakorkeudessa ja toinen puoli pärekattoa lyöty. Vasara kädessä seisomassa vasemmalta Jalmari Salo ja Frans Aaltonen. Kuva Yrjö Louhi.

Vanhoja maatalousjärjestöjä, joissa Louhi oli alun alkaen mukana, olivat maamiessurat eli niin kuin myös sanottiin maalaisseurat. Ne pyrkivät olemaan neuvontajärjestöjä ja erottumaan varsinaisista etujärjestöistä, mutta muuttuneessa poliittisessa ja rakenteellisessa tilanteessa ne eivät tyydyttäneet kaikkia piirejä.¹⁵

Puustellin pihapiirin vanha ja uusi ilme

Viktor Louhi jo varmaan alun alkaen päätettyään asettua Haverille pyrki myös kohtamaan niin Puustellin viljelyksiä kuin rakennuskantaakin. Hänen edeltäjiensä vaihduttua pidettiin monia katselmuksia, mutta suurempiin uudistuksiin ei ehditty. Toki Juho Eemil Ala-Kleemolan ansioksi tuli uuden kavinavetan eli pihattorivin valmistuminen 1906, joka on tänä päivänä merkittävimpiä vanhemman ajan rakennuksia. Vaikka edellinen navetta oli jo tehty kivistä 1800-luvun puolivälissä, uusi navetta edusti uutta louhituista kivistä tehtyä rakennusarkkitehtuuria. Se oli tunnettu etenkin emäpitäjässä Eurassa, jossa olivat myös tunnetut kivityömiehet. Kivinavettaa kehuttiin senkin vuoksi, että se oli 12,5 metriä pitkä ja siinä oli navetan lisäksi talli kuudelle hevoselle. Työt oli aloitettu jo 1905 ja kun syksyllä perusta oli tehty, Haverin isännät Juho Kartano (Hyörä) ja Frans Rantala antoivat pyynnöstä kirjallisen todistuksen siitä, että myös se oli kivistä.¹⁶ Kivirakennusten rakentamisen syrjäytti pian sementtitiiliset navetat ja Haverille kavinavettoja ehdittiin rakentaa Puustellin lisäksi vain Rantelinille.

Vanhan, pääasiassa luonnonkivistä rakennetun kavinavetan ulkokuori purettiin 1900-luvun loppupuolella. Sen sisälle oli rakennettu renkipirtti, jota sanottiin Ryöväripirtiksi. Mistä lienee nimensä saanutkin? Liittyikö sekin Puustellissa kerrottuihin kummituksiin, jotka joidenkin kuuleman mukaan pitivät öisin kolinaa. Lähinnä

Puustellin rakentamisen urakoinut rakennusmestari August Kallio ylinä vasemmalla. Vieressä hänen poikansa Alekski ja Niilo. Alhaalla oikealla istumassa Jalmari Salo, vasemmalla kolmas Frans Aaltonen ja hänestä vasemmalla Aarne Tuominen. Istumassa ylhäällä tolpan vieressä Artturi Tuominen. Vasemmalla seinän vieressä seisomassa August Ikonen ja aivan edessä istumassa on hänen poikansa. Kuva Yrjö Louhi.

kai kummitukset mellastivat salissa, jossa kävi sellainen huike, että vällytkin temmattiin pois päältä.¹⁷ Toki kummitusjutuille oli myös luonnolliset selitykset. Kerran rengit tietäessään piikojen menevän saunaan sitoivat lauteilla olevaan penkkiin narun, jonka toinen pää meni räppänän kautta ulos. Siellä nurkan takana rengit odot-

Kartano oli säästynyt torpparikauden jaoilta ja nytkin sitä pilkottiin hyvin vähän. Onni Lehtilä sai lisämaata. Rintamalla olleillehan oli luvattu rintamamiesmaata ja niitä myös annettiin. Kartanon maista erotettiin myös Siltasen ja Koivusaaren tontit. Rantalasta oli torpparikauden seurauksena lohkaistu yksi isompi ja kaksi pienempää tilaa. Nyt Urhon lisäksi Paavo ja Niilo jäivät Haverille ja ottivat perintönsä maana. Paavo asettui asumaan alkujaan Frans ja Loviisa Rantalalle rakennettuun eläkeasuntoon Kotimäkeen kotitalon naapuriin. Pellon hän sai Salosen takaa ja metsää molemmin puolin Nummelaan menevän tien varrelta. Myöhemmin siitä metsän puolelta tietä sai tontin Juhani Nurminen. Niilo Rantala sai pellon Aaltosen takaa sekä maita Rantoniemen ja Hernemaan väliltä. Asuinrakennuksen ja navetan hän rakensi Puustelliin erkanevan tien haaraan. Myöhemmin Rantalan maista on erotettu Erkki Lehtilän asunnon tontiksi Vanha Kartano, joka on ilmeisesti ensimmäinen Vähä-Haverin raken-

Liisa, Nummelan sisaruksista vanhin, kissan ja nukan kanssa päiväkävelyllä.

Kartanon vanhin rakennus. Kuva Kirsti Mäkitalo.

tiin Markku Naukkariselle. Asuinrakennus, pihapiiri ja lähin pelto jäivät yhteiseksi ja Leilalle erotettiin Vuokon metsä. Eila sai Oskar Laihon aikanaan Laitilasta hankkiman metsän.

Iso-Haverin tiloista vain Nummelan tilan molemmat osat ovat asuttuina. Mutta Antti Nummelan kahdeksasta lapsesta vain Jorma jäi Haverille. Tosin myös Kalevi rakensi asunnon Mannilan puolelle Vantaron pellon laitaan. Nummelan tilasta erotetulla Aaltosen tilalla asuu Simo poikamiehenä. Pellot on vuokralla ja itse hän käy puusepän töissä Kauttualla.

Uutta toivoa eli seitsemän jäljellä olevan ruokakunnan tarina

Maanviljelys on kehityksen mukana kokenut suuria muutoksia ja joutunut sopeutumaan moniin ajan vaatimuksiin. Näin Haverilla on enää vain kaksi tilaa omistajansa viljelyksessä, Nummela ja Kartano. Antti Nummelan jälkeen isännyyden ottaneelle Jormalle maanviljelys oli kuitenkin toinen ammatti. Päätoimena Jorma Nummella on ollut metsäala ja viimeksi ollessaan siirtymässä eläkkeelle hän on palvellut Metsänhoitoyhdistystä toiminnanjohtajana. Pojat ovat jo hakeutuneet muualle ammatteihin, eikä ole varmaa, tulevatko he ottamaan tilan hoitoa vastuulleen. Kuitenkin Jorma on paitsi laajentanut maitaan myös kunnostanut niitä. Hän on syventänyt Suon läpi vievää Iso-ojaa, jonka kanssa jo liki sata vuotta sitten Viktor Louhi kappaili yrittäessään estää juoksevaa savea tukkimasta veden kulkua. Nykyaikaisten kaururien avulla ojasta tältä kohdin on saatu melkein nimensä veroinen iso oja, mutta silti kuohusavi elää. Jorma laitti kivienkeruukoneen saadakseen pellon siedettävämpään muokkauskuntoon ja vieläpä tällä koneella raivattiin kivisiä Kartanonkin peltoja. Alkuperäinen Nummelan tila pienei sen vuoksi, että siitä aikanaan lohkaistiin Helkan perintöosuus ja hänen poikansa Simo Aaltosen nykyisin omistama Takamaan tila. Jorma Nummela kuitenkin korvasi Nummelan lohkomisen sillä, että hän osti Taimiselta Veikon kuoleman jälkeen Mäkelän pellot ja Mauri Räsäseltä Suonpellon Mäkelän ja Vuokon maiden väliltä sekä Kukoilta Salosen takana olevan Paavo Rantalalan tai alkujaan torppari Vuorenpään pellon sekä Lasse Soverolta metsän Murron peltojen ja Luolankallion väliltä.

Kartanon isännyyden saanut Antti Hyörä-Kartano eleli liian pitkään poikamiehenä ja hoiti tilaa sisartensa kanssa. Mentyään naimisiin vanhempana Hilja Jaakkolan kanssa hän jäi ilman perillisiä. Kartanossa oli viimeinen haverilainen talon palkkalainen, renki Väinö Jalonen Mannilasta. Kun Antti 1984 kuoli, leski Hilja Hyörä pani tilan myyntiin. Suvun ulkopuolelle tila ei mennyt, sillä ostaja oli Aina Hyörän sisarpuolen Saimi Järvelän ja säkyläläisen talollisen Vihtori Mäkitalon pojan Martin poika Markku Mäkitalo. Tila sai nuoren aktiivisen isäntäperheen. Markku oli ollut töissä Outokumpu Oy:ssä Harjavallan ja Vammalan toimipaikoissa. Tilakaupan varmistuttua Markku sai kustannuslaskijan paikan Säkylässä pakastetehtaalla, jossa työskenteli eri tehtävissä vuosina 1988–2000 mutta asettui sitten hoitamaan tilaa vaimonsa Kirstin ja kolmen poikansa kanssa. Pojille ei tosin työtä riittänyt, joten he ovat katsoneet sitä muualta. Nykyään Mäkitalot ovat siis lähes yksinomaan maataloudesta toimeentulonsa saavia. Entisen karjatalouden sijalla on kalkkunakasvattamo. Näin myös kaikki Kartanon pellot ovat viljelyksessä ja lisäksi on vuokramaata Have-

Kesäistä Haveria ihmisineen ensimmäisenä Haveri-päivänä 10.7.2004 Huhtnütussa. Kuva Riikka Santonen.

mää, mikä osaltaan liittyy huvila-asutuksen elämänmenoon. Vuosisatoja maatilana toimineen entisen Haverin/Iso-Haverin tilan joutuminen liike-elämän pyöritykseen oli uutta sen historiassa ja uutta oli myös näinkin suuren tilan autoituminen eteläisessä Suomessa. Tosin Iso-Haverin Puustelli ei ole sama kuin runsaat 200 vuotta sitten, jolloin se maarekisteriin oli merkitty yhtenä tilana. Se on yhä kiihtyvällä vauhdilla pilkkoutunut niin, että uudelle vuosituhannelle tultaessa täältä löytyy noin 120 maarekisterinumeroa.

Haverilaiset eivät ole suinkaan kadonneet. Heitä on entistä suurempi joukko. Jos lasketaan mukaan kesähaverilaisetkin, voidaan päästä 200–300:aan. Kesähaverilaisiksi ovat muuttuneet monet paljasjalkaiset haverilaisetkin, jotka kesäisin käyvät katsomassa, miten kotikylä jaksaa, ja lapsuuden muistoja verestäen nauttivat olostaan entisillä kotimaisemillaan.

Varsin monennäköinen on se ihmisten kavalkadi, henkilövalikoima, joka Haverin historian läpi on kulkenut aatelisherroista talonpoikaisiin isäntiin, lampuodeista renkeihin ja piikoihin, sotilaista rauhanajan työläisiin tai varakkaista omilla varoillaan elävistä kunnanvaivaisiin. Kaikki nämä on yritetty tässä tutkimuksessa erikseen luetteloida. Varhaisemmilta ajoilta on vähemmän tarkkoja tietoja, mutta 1700-luvulta on jo tyydyttävästi saatu kuva Puustellin asukkaista. Vasta 1700-luvun lopulta on saatu tarkat luettelot Haverin taloihin kuuluvista perheistä ja muusta talonväestä. Palvelusväki on ollut varsin vaihtuvaa, mutta siitäkin on kerätty luettelo, joka ei ole täysin kattava. Tähän luetteluun on otettu ennen kaikkea kauimmin Haverilla asu-